

Ненад ВУКОВИЋ*

АНАТОМИЈА ЛЈЕПОТЕ РИЈЕЧИ

Сажетак: Читајући дјела Данила Киша јавља се потреба да се с лингвистичког аспекта анатомски проматра, анализира свако његово дјело, да би се дошло до оног што називамо коријеном. А лингвистички прилаз значи: Киш нас је навео да уђемо у анатомско проматрање, у *сецирање* као помно прегледање и анализирање, проучавање, рашчлањивање итд. (Значи и обдукцију, иако је *обдукција* отварање мртвог тијела и рашчлањивање његових дјелова у научне потребе, да се проучи грађа тијела или да се установе промјене што их је проузроковала болест. И ми бивамо нека врста *обдуценāйшā*. А овдје је ријеч о „живом организму”, а анатомија је наука о грађи и саставу тијела живих бића.) Брзо се осјети Кишова виртуозност у употреби ријечи, управо осјети се оно Хегелово виђење кад говори о Коређу и Да Винчију: „ићи до најдубљих сјенки које су ипак прожете свјетлошћу па се преко непримијетних прелаза постепено појачавају до најјасније свјетлости”. И сам звук Кишових ријечи изазива низове асоцијација, као и оно што каже Ото Бихаљи Мерин да „свет коме живимо јамачно се није побољшао. Узроци за Кафкине и Бекетове мрачне визије постоје и даље... И може ли се овај свет наших дана савладати уметношћу? И каква уметност није из вештачког зла нашег времена?” (Времена бременитог сваком врстом зла.) Или, из оног национализма који је за Киша параноја, колективна или појединачна, а изнад свега је посљедица губљења индивидуалне свијести; колективна параноја није ништа друго до збир индивидуалних параноја доведен до пароксизма.

Кључне ријечи: *књижевно дјело, Данило Киш, ријеч, љејошā, анатомија, сецирање, свијетш у коме живимо, параноја, национализам*

Језикословац кад физички одложи прочитана дјела Данила Киша, осјети снажну потребу да с лингвистичког аспекта, готово анатомски, проматра, анализира, свако његово дјело да би дошао до оног што називамо коријеном — *основним зрном*. Брзо и доста лако читаоца окупира снага ријечи у горчини сурових реалија. Ехо те горчине, горчине *исшод* и *изнад* ријечи, прати марљивог читаоца и приморава да се враћа дјелу, и од дјела да се окрене и крене ка писцу. А како окупира и нашто наво-

* Академик Ненад Вуковић, ЦАНУ

ди (и куд могу да одведу) лингвисту!? Лингвиста најчешће крене од *ријечи*. А лингвистички прилаз, у таквом случају ће значити: Киш нас је навео да и с тог аспекта на одређени начин уђемо у „анатомско” прома-трање, у *сецирање* као, пренесено речено, помно прегледање и анализи-рање, проучавање, рашчлањивање итд. (То значи и обдукцију, иако је *обдукиција* отварање мртвог тијела и рашчлањивање његових дјелова у научне потребе, да се проучи грађа тијела или да се установе промје-не што их је проузроковала болест.) И самим тим ми бивамо нека врста *обдуценџија*. И куд се зна отићи!? И зашто!? Шта садржи издвојена ри-јеч и да ли је могуће издвојити је! А овдје је ријеч о „живом организму”, а анатомија је наука о грађи и саставу тијела живих бића. Брзо се осје-ти Кишова виртуозност у употреби ријечи, управо осјети се оно Хеге-лово виђење кад говори о Коређу и Да Винчију: „ићи до најдубљих сјен-ки које су ипак прожете свјетлошћу па се преко непримијетних прела-за постепено појачавају до најјасније свјетлости”.

И сâм звук, не само значење и семантичка ширина, Кишових рије-чи изазива низове асоцијација, као и оно што каже Ото Бихаљи Мерин (и овдје призивамо Бихаљија) да „свет коме живимо јамачно се није по-бољшао. Узроци за Кафкине и Бекетове мрачне визије постоје и даље... Може ли се овај, у својим темељима уздрмани, у својим хоризонтима бескрајно проширени свет наших дана савладати уметношћу? И каква уметност ниче из вештачког зла нашег времена?” (Времена бремениотог сваком врстом зла.) Или из оног национализма који је за Киша парано-ја, колективна или појединачна, а изнад свега је посљедица губљења ин-дивидуалне свијести; колективна параноја није ништа друго до збир ин-дивидуалних параноја доведен до пароксизма, болест као гљивишта ра-ширена по балканским просторима, „болест која је крвљу и сузама на-топила брдовиту земљу сељака” (Киш). И у праву су они што кажу да је Кишово дјело нека врста „светог приказања лудила овог вијека, њего-вог укуса крви, блата и лажи, измешаних са сузама жртава”.

Данила Киша је болио живот — како је он сам рекао Б. Пекићу. Мо-жда зато су снагом лавине насртали на њега, можда и зато што „му бје-ше дато да разумије утваре и сне”, њему од кога су страхоте рата ство-риле писца. С анатомијом и „скалпелом критичке свести” почео је сâм Киш, приморан је био, да одговара, како сâм каже, на новогодишњу че-ститку београдске *cosa nostra* (која му наређује да прихвати све као „бла-гослов” кажњавања): „да не покушавам да дигнем главу, јер ће ми узети скалп, да подносим с миром Божјим судбину коју ми је *cosa nostra* наме-нила, иначе ћу бити растргнут коњима на репове”.

Али одговарао је жестином *невиности*, сецирајући дијамантским скалпелом сваку ријеч (и све што се нађе у далеком еху сваке написане и изговорене ријечи), указујући на анатомско нечестољубље оних што су мислили да господаре и да им све мора бити потчињено, јер су они „гетеовског угледа”; оног који, према њиховом схватању, „убија противнике из доброте срца”. Иако је у потпуности био свјестан онога: „Било која интелектуална или морална сила ужасно је слаба у односу на елементарну силу опресије.” Свјестан је био снаге својих јунака створених од „најтврђег људског материјала”, али и да су ломљиви; значи да треба схватити „слабост људског тела и душе”. Приморан је био да тумачи (онима који ће то да читају, а не *њима* — јер они само чују себе) детаље (суштине ријечи) и да од њих иде даље, на примјер: „Алхемија је *уметности трансмутације* метала у циљу добијања злата. И треба ли рећи да овде под металом подразумевамо *logos*, (*logos*: реч, говор, исказ, својство, истина, слава, квалитет, ред, воља, разум, људски појам, ум, учење, истинско учење, закон мера, поступак, доказ, математички аксиом, божји ум, клица постања, божја реч, посредник, филозофски проблем, закон и ред, нужност, законитост, светски ум), *logos* са целокупношћу својих значења, као материју, као ‘грађу’, у којој се и на којој се врши трансформација и трансмутација што ће довести (ако доведе) до ‘савршеног метала’”. Како рашчлањивати тај стваралачки процес, процес који је за Киша истовјетан источњачкој варијанти алхемије, „где се изгара над ретортама и над тајним формулама у циљу добијања течног, *ишикој злати*, које, у спреси са трошном метријом тела, треба да доведе до телесне — и духовне — вечности”.

Даље, Киш нас окупира увјеравањима да и даље сељак с природом општи пагански, „та персонификација природних појава и природе саме, биља, земље, трава, животиња, сунца и неба, али не као са божанствима, него као да су и природне појаве, добре и зле, киша и поводањ, нека полуразумна бића, не богови и полубогови, не инкарнације, него неке анималне силе с којима се може разговарати; Бог је нешто друго. Бог је црква, молитва, пост и адет, тајанствена сила с којом се човек не среће у животу, него можда тек на оном свету.” И тежи (бар проба) да нас увјери да су природа и њене појаве нешто што би могло да разумије човјека, да га појми, само кад би имало моћ говора, „дрво је блиско псу и крави, а крава и пас су нешто као сеоски идиоти: када бале, треба их ударити по њушци”. Објашњавајући циљ постизања апсолутног (домен езотерије), Киш се ослања на ријечи Liu Xiang-а: „Онај ко не успије да добије злато, није га добио због недостатка духовних припрема.”

Читање књижевног дјела као човјекове жеђи, потребе за новим сазнањима о продору људског ума, маште, увијек окупира и ствара нову жеђ. Та жеђ може да се испољава и у потребама научника — истраживача разних научних дисциплина. Овдје бисмо могли да слиједимо промишљања о тој потреби: да ли се та потреба иманентно налази у људској природи, или је то у људској доколици. И докле може да одведе једна или друга потреба.

Ако нам је приоритетна научна истина, шта нас обавезује и шта треба да садржи (носи) наше научно сазнање да би могло да има одређење научног сазнања. И у „случају” Данила Киша (може се истаћи као примјер), ако се жели достићи научно сазнање, морају се прихватити основни принципи. То је обавезивало оне што су немилосрдно наспрунули на Киша. У науци би се рекло да су их обавезивали епистемолошки принципи научног сазнања, приоритетно: објективност, поузданост, провјерљивост. Сазнање не би требало да зависи од властите воље и процјене. Поузданост обавезује с аспекта недовођења у сумњу, јер чека принцип провјерљивости. Кишу није било тешко доказати неетичност у олујним нападима на њега, нискост и перверзност удара: „Ја сам, дакле, ‘уздрман до темеља’! *Va bene!* (каже Киш) Али, молим, шта то значи да сам ја ‘уздрман до темеља’! Којом се то чињеницом доказује? Којим текстом? Којом књигом? (...) напише тврдњу као што је ова, онда би је он морао, као ‘критичар-философ’, књижевно образложити, јер рећи да је неко ‘пао у психолошку кризу’ то није књижевни разговор и књижевна аргументација.”

Али пожелимо ли као читаоци да ту знатижељу подијелимо и са другима, да чујемо доживљеност других, и све до мишљења и суда оних што се занатски тим баве — књижевних критичара, до чега може да доведе знатижеља. Е, да ли тада почињемо да губимо себе, да себе кваримо!? Понесе нас неко (мишљење нечије), понесе нас и чаршија, она Кишова неписмена чаршија која се храни фантомима, која се о свему обавјештава усмено, за коју књижевни текстови не важе јер чаршија не чита, чаршија увијек има неког ко је задужен да интерпретира, увијек има свог... Чаршија с којом се Киш бори.

У основи, иза сваког промишљања о Данилу Кишу треба да стоји оно што је сâм рекао (или промишљање свести на то), јер то је он: „Хтео сам да покажем како у врло различитим епохама постоји непокретна константа. Свеprisутност љубави и смрти.” А Киш је сам „вапај за човечношћу”!

Nenad VUKOVIĆ

ANATOMY OF WORD BEAUTY

Summary

Reading the works of Danilo Kiš, there is a need to observe anatomically and analyze each of his works with the linguistic aspect to come to what is called the root. And a linguistic approach means: Kiš took us to an anatomical observation, a dissection as a careful reviewing and analyzing, studying, parsing, and so on. (And autopsy as well, although it stands for the opening of a dead body and studying its parts for scientific purposes to examine body morphology or to investigate what were the changes caused by illness.). And we have become a kind of pathologists. And here is a „living organism” and anatomy is the study of the structure and body morphology of living beings.) Kiš’s virtuosity in the use of words feels immediately, just as of Hegel’s vision when he spoke of Correggio and Da Vinci → „to go to the deepest shadows that are still imbued with light gradually increasing through imperceptible until the clearest light. Even the very sound of Kiš’s words triggers a series of associations, as well as what Oto Bihalji Merin said that” the world we live in is certainly not improved. There are still the causes of Kafka’s and Beckett’s dark visions... „And can this world of our days master the art? And what kind of art emerges from artificial evil of our time” (Time is pregnant with every kind of evil.). Or, from a nationalism that means paranoia for Kiš, whether collective or individual, and above all the consequence of losing the individual consciousness; collective paranoia is nothing more than a compilation of individual paranoias brought to paroxysm.